

РАНКО МЛАДЕНОСКИ

МАКЕДОНСКО-ХРВАТСКИТЕ ИНТЕРКУЛТУРНИ РЕЛАЦИИ ВО РОМАНОТ „ВЕШТИЦА“ ОД ВЕНКО АНДОНОВСКИ

д-р Ранко Младеноски, Филолошки факултет – Штип

UDK: 821.163.3.09 Andonovski, V.-31

Романот „Вештица“ од Венко Андоновски¹ беше објавен во 2006 година од скопскиот издавач „Култура“. Нарацијата во овој постмодернистички „роман во сурова состојба“ како што го нарекува авторот, е организирана во неколку раскажувачки дискурси, односно во неколку приказни, а во двата главни наративни тека се доминантни интеркултурните врски меѓу Македонија и Хрватска. Овие македонско-хрватски, односно хрватско-македонски културни релации се рефлектираат низ повеќе раскажувачки сегменти: ликови (антропоними и други интегрантни семи), актанти (функции, предикати), хронотопија (темпорална оска, топоними, сетинг), јазични еквиваленти (лексичко ниво), историски наративни слоеви, религиозно-филозофски дискурс, фолклорни фрагменти, како и категоријата Другиот (Другоста, Другоста).

Клучни зборови: Хрватска, Македонија, Вевчани, Загреб

¹ Венко Андоновски (Куманово, 1964) е прозаист, драмски писател, теоретичар на книжевноста, критичар, есеист, колумнист, полемичар, антологичар, преведувач од хрватски, српски (белетристика) и англиски јазик (стручна литература). Професор е на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје (во рамките на универзитетот „Св. Кирил и Методиј“), на Катедрата за македонска книжевност и јужнословенски книжевности. Од областа на филологијата досега објавил: *Матошевите свона, Текстовни процеси, Структурата на македонскиот реалистичен роман, Дешифрирања*. Поважни книги проза: *Фрески и гротески* (раскази), како и романите *Азбука за непослушните, Папокот на светот и Вештица*. Поважни драми: *Бунт во домот за старци, Словенскиот ковчег, Кандид во земјата на чудата, Кинегонда во Карлаленд, Граница*. Добитник е на сите македонски награди за проза и драма, како и на меѓународната награда „Балканика“ за романот *Папокот на светот*.

Романот „Вештица“ од Венко Андоновски² беше објавен во 2006 година од скопскиот издавач „Култура“. Нарацијата во овој постмодернистички „роман во сурова состојба“ како што го нарекува авторот, е организирана во неколку раскажувачки дискурси, односно во неколку приказни, а во двата главни наративни тека се доминантни интеркултурните врски меѓу Македонија и Хрватска. Овие македонско-хрватски, односно хрватско-македонски културни релации се рефлектираат низ повеќе раскажувачки сегменти: ликови (антропоними и други интегрантни семи), актанти (функции, предикати), хронопија (темпорална оска, топоними, сетинг), јазични еквиваленти (лексичко ниво), историски наративни слоеви, религиозно-филозофски дискурс, фолклорни фрагменти, како и категоријата *Другиот* (*Другоста*, *Другоста*).

Сите овие наративни структурни елементи во романот „Вештица“ покажуваат висок степен на фреквентност во однос на темата што нас овде нè интересира. Тоа значи дека една од доминантните теми во овој роман на Андоновски е токму тој изграден и воспоставен линк меѓу македонската и хрватската култура. Ќе се обидеме да ја покажеме и да ја докажеме оваа теза преку деталната анализа на одделните раскажувачки сегменти коишто се мошне солидни показатели за постоењето на македонско-хрватските (хрватско-македонските) интеркултурни релации во овој македонски роман.

1. Ликови (антропоними и други интегрантни семи)

Ликовите во романот „Вештица“ овде ги класифицираме според национално-генеалогичкиот принцип – ликови од Македонија и ликови од Хрватска. Друга суштинска категорија што е поврзана со ликовите во овој роман, а којашто е значајна за македонско-хрватските интеркултурни врски, е опозицијата на ликовите, односно во какви односи и врски влегуваат тие при остварувањето на нивната наративна програма.³ Ова особено се однесува на опозитните врски меѓу ликовите од двете различни групи. Покрај тоа, од особена важност ќе биде и сетингот, амбиентот во кој престојуваат ликовите, кој во наративната структура на овој роман се приближува до она што го детерминираме како калеидоскопски, односно променлив сетинг и кој,

² Венко Андоновски (Куманово, 1964) е прозаист, драмски писател, теоретичар на книжевноста, критичар, есеист, колумнист, полемичар, антологичар, преведувач од хрватски, српски (белетристика) и англиски јазик (стручна литература). Професор е на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје (во рамките на универзитетот „Св. Кирил и Методиј“), на Катедрата за македонска книжевност и јужнословенски книжевности. Од областа на филологијата досега објавил: *Матошевите свона*, *Текстовни процеси*, *Структурата на македонскиот реалистичен роман*, *Дешифрирања*. Поважни книги проза: *Фрески и гротески* (раскази), како и романите *Азбука за непослушните*, *Папокот на светот* и *Вештица*. Поважни драми: *Бунт во домот за старци*, *Словенскиот ковчег*, *Кандид во земјата на чудата*, *Кинегонда во Карлаленд*, *Граница*. Добитник е на сите македонски награди за проза и драма, како и на меѓународната награда „Балканика“ за романот *Папокот на светот*.

³ За семиолошките особености на ликот да се погледне: Филип Амон, *За еден семиолошки статус на ликот*, во: Теорија на прозата, избор на текстовите, превод и предговор Атанас Вангелов, *Детска радост*, Скопје, 1996.

всушност, ги дава главните наративни особености за македонско-хрватскиот интеркултурен линк.

Да ги погледнеме најпрво ликовите од романот во чиишто семантички полиња се содржат елементи коишто ги рефлектираат македонско-хрватските интеркултурни врски. Потенцираме дека овде ние не ги разгледуваме сите ликови од романот, туку само оние коишто се од суштинско значење за темата што ја обработуваме. Двете групи ликови ги наведуваме во следната табела.

ЛИКОВИ ОД МАКЕДОНИЈА	ЛИКОВИ ОД ХРВАТСКА
1. наратор (Јас)	1. падре Бенцамин = Винко Хорватовиќ
2. Цветко Благородниќ; Дебелиот	2. Флоријан Грацијанчиќ, трговец од Дубровник
3. Јована од Вевчани, Црвенкосата Македонка; Јохана Грацијанчиќ, Јохана Македонска	3. Дорица Вугринец
4. Исијан од Македонија; поп Исијан од Вевчани, татко на Јована	4. семинаристот
5. Црвенкосата; Јована, студентка	5. бискупот
6. Горѓија Вевчанец; Горѓија од Македонија	6. градскиот инквизитор
7. Целадин-бег	7. сатникот Маринковиќ
8. Русокосата, студентка, колешка на Јована од Медицински факултет	8. Аница Пауковиќ, дубровничка блудница
9. Македонци	9. кочијашот, славонски мустаклија
10. вевчанци	10. падре Лука (во Венеција)
11. богомили	11. дубровничките трговци
12. неверници	12. господата загрепски

Табела 1

Ликови од романот „Вештица“ кои ги рефлектираат македонско-хрватските (хрватско-македонските) интеркултурни врски

Позиционираноста на неколку ликови од групата што ја нарекуваме „ликови од Македонија“ во еден доминантно калеидоскопски сетинг наведува на заклучокот дека станува збор за ликови чиишто семантички полиња ги креираат интеркултурните македонско-хрватски врски. Типичен пример за ова е ликот Јована од Вевчани. Кај овој лик ја среќаваме реноминацијата од Јована (од Вевчани, од Македонија) во Јохана Грацијанчиќ (градска госпоѓа по тргот дубровнички). Покрај тоа, и други семи што го интегрираат ликот на Јована се индикации за контактите меѓу македонската и хрватската култура. Најчесто, ваквите атрибути на овој лик функционираат како бинарни опозиции: Јована – Јохана Грацијанчиќ (167);⁴ Јована, вевчанка – идна

⁴ Во заграда ги наведуваме страниците од романот каде што се среќаваат атрибутите на ликот.

дубровничка невеста (251); (Јована) со зобани вевчански – (Јохана) градска госпоѓа по тргот дубровнички (281); Јована, убавицата на Флоријан (281) – Јована Македонска на Флоријан (283); Јохана Грацијанчиќ (167) – Јована, бисер од Македонија, земја мистична (283); Јохана Грацијанчиќ – Јохана Македонска (370); Црвенокосата во Суседград (392) – Црвенокосата од Македонија (416) итн. Јасно е дека ликот Јована од Вевчани го носи со себе македонскиот културен идентитет кој стапува во допир со хрватската културна средина.

Во таа смисла, мошне е интересна опозицијата на ликовите Флоријан Грацијанчиќ (Дубровник) и Цветан Благородниќ (Скопје). Двата лика се сместени во два различни наративни тека во романот, односно во мошне оддалечени простори и времиња. Флоријан Грацијанчиќ е дубровнички трговец од 17 век, а Цветан Благородниќ е уредник на еден скопски весник во 21 век. Овие два лика се поврзани преку ликовите Јована (Македонка) од 17 век и Јована (Македонка) од 21 век. Се создава, всушност, една сложена наративна мрежа од ликови во опозиција преку два љубовни триаголници и тоа еден од 17 век (Флоријан Грацијанчиќ – Јована од Македонија – падре Бенцамин) и другиот од 21 век (Цветан Благородниќ – Јована, студентка на медицина – наратор, Јас). Односите меѓу ликовите се сосема идентични во двата триаголника. Дури и етимологијата на антропонимите од ликовите Флоријан Грацијанчиќ (17 век) и Цветан Благородниќ (21 век) е еквивалентна од семантички аспект, а тоа е и експлицитно предочено во еден фрагмент од романот.⁵ На тој начин индиректно е воспоставен еден линк меѓу македонската и хрватската култура во две различни епохи:

Флоријан Грацијанчиќ vs падре Бенцамин (17 в.) // Цветан Благородниќ vs наратор (Јас) (21 в.)
 ↓ ↓ ↓ ↓
 Јохана Грацијанчиќ, т.е. Јована од Македонија (17 в.) // Јована, студентка по медицина (21 в.)

На идентичен начин функционираат и другите бројни ликови од романот коишто се поставени во опозиции. Такви се, на пример, следните бинарни опозиции: поп Исијан од Македонија vs Флоријан Грацијанчиќ; падре Бенцамин vs чудниот старец Исијан од Македонија; Дорица Вугринец vs Јована од Македонија; сатникот Маринковиќ vs Јована, вештерка вевчанска; дубровничките трговци vs Јована од Вевчани; Целадин-бег од Македонија vs Флоријан Грацијанчиќ, дубровнички трговец итн. Сите овие ликови од романот „Вештица“ влегуваат во структурирањето на наративниот слој што се однесува на македонско-хрватските интеркултурни врски.

⁵ Името *Флоријан* има потекло од латинското *florus* што значи „цветен“, додека презимето *Грацијанчиќ* е од името *Грацијан* што значи „мил, драг, благороден“. *Цветан Благородниќ* е, всушност, превод од *Флоријан Грацијанчиќ*. За етимологијата на личните имиња да се види во: Mate Šimundić, Rječnik osobnih imena, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988.

1.1. Актанти (функции, предикати)

Поставеноста на ликовите во еден променлив, калеидоскопски сетинг, исто така, е еден од структурните елементи на овој роман што се индиција за реализираните македонско-хрватски културни врски. Имено, врската меѓу културниот простор на Македонија и културниот простор на Хрватска се остварува со доминантната подвижност (предикативност) на два лика (сега веќе актанти)⁶ од Македонија во Хрватска. Тоа се Јована и нејзиниот татко Исијан. Кerkата Јована и таткото Исијан од Македонија преку нивните актанцијални функции влегуваат во опозиција со бројни ликови од Хрватска (Флоријан Грацијанчиќ, падре Бенџамин, семинаристот, сатникот Маринковиќ итн.) и на тој начин остваруваат контакт, но и една експонирана интерференција меѓу македонскиот и хрватскиот културен идентитет. Тоа се, всушност, двата суштински лика (актанти) од романот низ чии семантички полиња се испреплетуваат македонската и хрватската култура.

2. Хронотопија (темпорална оска, топоними, сетинг)

Постои и една дијахрониска врска меѓу Македонија и Хрватска во романот „Вештица“ од Андоновски. Настани во Хрватска од 17 век се поврзуваат со настани во Македонија од 21 век и тоа преку ликовите Јована од Вевчани, падре Бенџамин, Флоријан Грацијанчиќ, Цветан Благородниќ, Црвенкосата (Јована), Русокосата и нараторот (Јас). Двете дејства се случуваат во ист годишен период, па дури и во исти датуми и месеци и тие меѓусебно конвергираат по една нагорна градациска линија со цел на крајот да се слеат во идентични точки на темпоралната оска, се разбира во два различни века. Ке ја прикажеме ваквата темпорална конвергенција на следната табела.

17 век – Хрватска (и Македонија)	21 век – Македонија
лето господово 1633	30 мај 2005 г.
14 јули 1633 г.	1 јули 2005 г.
16 јули 1633 г.	19 јули 2005 г.
24 јули 1633 г.	29 јули 2005 г.
10 август 1633 г.	12 август 2005 г.
14 август 1633 г.	14 август 2005 г.
20 август 1633 г.	20 август 2005 г.
21 август 1633 г.	21 август 2005 г.

Табела 2

Темпорална конвергенција меѓу двата основни наративни тека во „Вештица“

Ова значи дека не само ликовите (и нивните актанцијални функции) туку и временските интервали имаат своја наративна улога во креирањето на интеркултурниот линк меѓу Македонија и Хрватска. Андоновски мошне

⁶ За поимот актант да се види: Alžirdas Žilijen Greimas, Aktanti, akteri i figure, во: Strukturalni prilaz književnosti, Priredio Milan Bunjevac, Nolit, Beograd, 1978.

умешно ја води нарацијата од двете приказни во една точка каде што се среќаваат и се зближуваат две љубовни судбини, две времиња и две различни култури.

Топонимијата во овој роман на Андоновски, исто така, е вклучена како сегмент на тој интеркултурен мост меѓу Македонија и Хрватска за кој зборуваме во овој труд. Паралелното појавување на топоними од Македонија и од Хрватска, како сетинг во кој се случува дејството од двете главни приказни, создава една мрежа од два различни простори кои меѓусебно кореспондираат. Македонските топоними од типот *кејот на Вардар, кафето „Лондон“ во Скопје, Штип, Вевчани, Јанков Камен, изворите вевчански, пазарот струшки, округ струшки – село Вевчани* се во тесна врска со хрватските топоними *Загреб, Медведград, воденицата на половина пат меѓу Медведград и Загреб, Дубровник, Адриатско Море,⁷ Суседград, Вараждинске Топлице*. Клучни наративни елементи што ги поврзуваат овие топоними се ликовите Јована, Исијан и Флоријан Грацијанчиќ, односно нивните дејства лоцирани на тие простори. Меѓутоа, и двете љубовни приказни во романот (едната меѓу Јована и падре Бенџамин и другата меѓу нараторот и Црвенкосата Јована) коишто се одвиваат во два различни и далечни периоди, но и на различни и далечни простори (едната во 17 век во Хрватска и другата во 21 век во Македонија), исто така, даваат индикации за поврзаноста на овие македонски и хрватски топоними. Мошне солиден аргумент за ваквата теза е фактот дека станува збор за две сосема идентични љубовни приказни со сосема идентични актери, а тука е и алузијата за тоа дека љубовниците од 21 век се инкарнација на сосема идентичните љубовници од 17 век. На тој начин индиректно се поврзуваат, на пример, Загреб и Скопје.

3. Јазични еквиваленти (лексичко ниво)

„Потем: море. Мириси на риби, сол и крикови на галеби. Во куќата на Флоријан си... Градска госпоѓа си, најважна од сите: еве ја свршеницата на Флоријан, убавицата од исток, велат сите кога ќе поминеш по тргот дубровнички; **и јазикот веќе им го разбираш**... Така велат сите за тебе во Дубровник, бела Јовано, сонце јаглено. **И многу наши зборови имаат: велат 'турнуо си ме', и мислат на туркање наше. Божје, да не тргува овој Флоријан и со зборовите, да не ги купува и нив од Македонија и да не ги продава овде?**“⁸ (истакнатото наше – Р.М.).

Овој мал фрагмент од романот „Вештица“ говори за една веќе воспоставена комуникација на два различни јазици – македонскиот и хрватскиот, а пак тоа само по себе го имплицира контактот меѓу македонската и хрватската култура. Има неколку вакви места во романот каде што се врши паралела меѓу македонскиот и хрватскиот јазик и тоа на ортографско и на лексичко рамниште. Се зборува, на пример, за „чтението нивно“ коешто

⁷ Иако спаѓа во групата на хидроними, овде и *Адриатско Море* го ставаме во истата група со топонимите со оглед на фактот дека означува простор кој го диференцира хрватскиот од македонскиот ареал.

⁸ Венко Андоновски, Вештица, Култура, Скопје, 2006, стр. 281.

„латиница се вика, а подобно на нашето му е“,⁹ за „еретичко, непознато источно писмо“,¹⁰ како и за „неразбирливо, источно писмо македонско“.¹¹ Меѓутоа, ваквите споредби на двата јазика се најчести во рамките на лексиката – македонската и хрватската. Напоредно се даваат формите „ури“ (хрватски) и „часови“ (македонски), „пола седам“ (хрватски) и „шест и пол“ (македонски),¹² „дуга“ (хрватски) и „виножито“ (македонски).¹³ Во нарацијата од романот ја среќаваме архаичната форма „веда“ за секавица, молња,¹⁴ при што, исто така, се инсистира на различноста меѓу македонскиот и хрватскиот јазик.

Во сите овие споредби меѓу двата јазика, всушност, ја среќаваме воспоставената прилошка бинарна позиција „тука“ (Хрватска, туѓата земја) и „таму“ (Македонија, мојата земја): „И урите (така ги викаат часовите тука) ги знаеш, кога се поклопуваат: двадесет до осам; четврт до девет; десет до десет; пола седам или шест и пол. Ете така, црна Јовано“.¹⁵ Прилошките одредници „тука“ и „таму“ го имплицираат, впрочем, реализираниот контакт, остварениот допир меѓу различноста на македонскиот и хрватскиот јазик. Од друга страна, македонскиот јазик се детерминира и од гледната точка на ликот Јована (Јохана Грацијанчиќ) преку заменски одредници: „нејзиниот јазик од истокот“.¹⁶ Детерминантата „нејзиниот јазик“, секако, е индиција за постоењето на различниот „негов“ (на падре Бенцамин) јазик. Сите овие јазични паралели, на едно општо наративно ниво, говорат за интерактивноста меѓу македонската и хрватската култура.

4. Историски наративни слоеви

Една од повеќето приказни, односно главната приказна во романот „Вештица“ се случува во Македонија и во Хрватска во 17 век. Во Хрватска тоа е време на инквизицијата, а Македонија е под османлиско ропство. Станува збор, имено, за еден мрачен историски период во кој се наоѓаат двете земји. Инквизицијата во Загреб е олицетворена во загребскиот инквизитор, бискупот и сатникот Маринковиќ, а османлиското владеење во Македонија во ликот на Целадин-бег. И овде ликот-линк меѓу Македонија и Хрватска е Јована од Вевчани (Јохана Грацијанчиќ). Во Македонија овој лик ќе се најде во канците на османлиската власт, а во Хрватска во канците на инквизициската власт. Станува збор, имено, за една книжевна обработка на општопознатата тема за односот на општеството кон индивидуата, односно за вмешувањето на заедницата во личниот, интимниот живот на еднката. Ваквата интерференција меѓу јавната и приватната сфера паралелно се одвива и во Македонија и во Хрватска. Сосема е очигледно дека двете култури овде

⁹ Исто, стр. 283.

¹⁰ Исто, стр. 388.

¹¹ Исто, стр. 398.

¹² Исто, стр. 283.

¹³ Исто, стр. 309.

¹⁴ Исто, стр. 326.

¹⁵ Исто, стр. 283.

¹⁶ Исто, стр. 318.

се поврзуваат не само на книжевно туку и на едно историско рамниште со тоа што се нуди една панорамска слика за општествените прилики во двете земји во 17 век. Историскиот наративен слој е надополнет, односно збогатен со книжевната фикција што, пак, од своја страна го надградува тој историски пресек на двете култури. Сосема идентична наративна постапка е применета и во однос на богомилското движење што, исто така, се јавува како историски наративен слој во овој роман на Андоновски.

4.1. Религиозно-филозофски дискурс

Дијалогот меѓу поп Исијан, таткото на Јована, и падре Бенцамин¹⁷ ги разоткрива богомилските ставови на чудниот старец Исијан од Македонија, односно на „Исијан... родум од еретичките источни земји македонски“. За загрепските инквизитори, впрочем, богомилството е „ерес што доаѓа од исток“,¹⁸ односно од Македонија.

Богомилството, имено, е верско, но и политичко и социјално движење кое се појавило во Македонија во 10 век, а подоцна се проширило на сиот Балкан, па дури и во некои западноевропски земји. Во основата на Богомилството, всушност, лежи неговата противставеност кон основните канони на христијанството поради што ова движење од страна на црквата било детерминирано како ерес, а темелниот постулат на ова движење е дуализмот, двојството на светот. Според богомилите, сè што е небесно и духовно е творба на Бога, а сè што е земно и телесно е дело на ѓаволот, на сатаната. Господ „ја создал вселената од четири елементи: оган, воздух, вода и земја. Потоа создал седум небеса. Создал безброј ангели што управувале со вселената. Со нив создал и еден помошник наречен Самаил, Сатанаил или Сатана, како што е нарекуван разновидно во многубројните текстови. Во ’Беседата‘ на Козма тој е наречен ѓавол или мамон. Сатаната ги надгледувал другите началници и во еден момент посакал целата вселена да е негова. Ги подбуцнал ангелите да преминат на негова страна... Господ ја открил општата намера и ги протерал. Им ја одзел божествената светлина и ги турнал сите грешници на земниот свет... Ангелите ја подигнале земјата од среде водите и таа се исушила. Од венцот на еден ангел Сатаната ги направил небесните светилки. Потоа ги создал: дождот, снегот и над сите творби управувале ангелите. На земјата ѝ наредил да раѓа разни животни, дрвја, треви, а на морињата – риби. Така Сатаната изградил уште едно небо под другите седум небеса“.¹⁹

Со вакви и слични богомилски ставови е исполнето семантичкото поле на ликот Исијан. Постапеноста на ликовите поп Исијан (од Македонија) и падре Бенцамин (од Хрватска) во опозиција алудира на уште една воспоставена релација меѓу македонската и хрватската култура, односно меѓу македонската богомилска и хрватската христијанска (католичка) средина. Балансирањето на разликите меѓу богомилската ерес и христијанските канони

¹⁷ Исто, стр. 259 – 270.

¹⁸ Исто, стр. 369.

¹⁹ Вера Антиќ, Низ страниците на јужнословенските книжевности, Наша книга, Скопје, 1977, стр. 76 – 77.

го овозможува еден суштински атрибут од семантичкото поле на падре Бенцамин, а тоа е неговата слободоумност – тој не ги прифаќа здраво за готово христијанските канони, а уште помалку инквизициските хтонски фикции и тортури. На таков начин не само сличностите туку и разликите стануваат наративни семантички јадра низ кои се пресекуваат двете култури.

5. Фолклорни фрагменти

И во овој наративен елемент од романот „Вештица“ како лик кој ја има улогата на интеркултурен македонско-хрватски комуникациски канал се јавува Јована, односно Јохана Грацијанчиќ. Во љубовниот занес со падре Бенцамин таа пее „некаква тажна песна на нејзиниот јазик од истокот“.²⁰ Орото вевчанско на кое се потсетува Јована во Дубровник е, исто така, индиција за интерференцијата меѓу двете култури и двата народа. Во идентичен контекст е и облеката (носијата) на Јована – забаните (т.е. „зобаните“) вевчански (македонска народна носија) се поставуваат во паралела со нејзината нова градска дубровничка облека: „Радувај се и весели се, црна Јовано, темна светлино: *овде те променија, руба господска ти кладоа, а ти по зобаните вевчански тагувааш*. Градска госпоѓа си, најважна од сите: еве ја свршеницата на Флоријан, убавицата од исток, велат сите кога ќе поминеш по тргот дубровнички; и јазикот веќе им го разбираш, и *под шапка бела, господска се криеш*...“.²¹ (истакнатото наше – Р.М.).

И поздравувањето како обичај се појавува во функција на приближување на двете култури. Македонката Јована, учејќи ги и прифаќајќи ги обичаите на новата средина, веќе поздравува според хрватските обичаи, според хрватската традиција: „И книгите црковни брзо им ги изучи, и веќе псалми пееш и велиш ’Здравомарија‘, ’Пакстекум‘ и ’Илустрисимус‘, кога ќе сретнеш некој велможа и големец“.²²

Сосема е очигледно, значи, дека и фолклорните елементи од наративната структура на овој роман градат една паралела помеѓу македонскиот и хрватскиот културен идентитет.

6. Другиот (Другоста, Другото)

Да дадеме најпрво неколку појаснувања за овој поим (*Другиот*) и за тоа со какво значење ние овде ќе го употребуваме. Овој термин е воведен во херменевтиката и во психоанализата и тоа од различни перспективи, а широката примена ја доживеа со постструктурализмот.²³ Со текот на времето овој културолошки термин добивал различни значења. Меѓутоа, во еден сублимиран вид би можело да се рече дека терминот *Другиот (Другоста, Другото)* ги содржи во себе следните компоненти: а) прашањата на интеракцијата на личност со личност; б) прашањата на интеракцијата на личност со исказ, односно со текст; в) прашањата на временски и просторно

²⁰ Венко Андоновски, *Вештица*, цит. дело, стр. 318.

²¹ Исто, стр. 281.

²² Исто, стр. 283.

²³ Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997, p. 73.

оддалечената комуникација меѓу различните култури.²⁴ Ние овде ќе ги земеме предвид значењата на поимот *Другиот* како интеракција на личност со личност, но и на едно пошироко рамниште како комуникација на две различни култури коишто се и просторно и временски оддалечени, зашто интеракцијата на една личност (во нашиот случај лик) од една култура со друга личност (лик) од друга култура несомнено ја одразува и комуникацијата на два различни културни идентитети.²⁵

Во романот „Вештица“ од Андоновски најчесто го среќаваме односот кон *Другиот* како кон инфериорен туѓинец, онака како што тоа го дефинира Лотман во својата „Семиосфера“: „Опозицијата ’своє – туѓо‘ се сфаќа како варијанта на спротивностите ’праведно/ грешно‘, ’добро/ лошо‘ – вели Лотман. Тој систем не дозволува на својата земја да ѝ се противстави блажената утопија на туѓиот крај: сè што не е свое се замислува како грешно“.²⁶ Во романот за кој ние зборуваме бројни се примерите во кои на *Другиот* се гледа како на инфериорен, беден и грешен. Така, на пример, за загрепските инквизитори Јована е иноплеменик и „вештерка вевчанска“.²⁷ Исијан, исто така, е иноплеменик, чудниот старец „родум од еретичките источни земји македонски“.²⁸ Интересна е овде поставената опозиција меѓу ликовите поп Исијан и Флоријан Грацијанчиќ. Инквизиторите за Исијан велат дека е „чуден старец од Македонија“, а за Флоријан дека е „угледен и пречесен дубровчанец“.²⁹ Очигледна е овде инфериорноста проектирана во *Другиот*, односно во странецот, во туѓинецот, а истовремено е видлива и супериорноста што му се припишува на својот: *Другиот* (туѓинецот, Тој) е грешен и лош, а својот (Јас) е праведен и добар. Од страна на загрепските инквизитори, за Јована и за Исијан, исто така, се вели дека се „двајца еретици... две бедни души... двајца грешници од Македонија“.³⁰ Имено, сè што доаѓа од другиот е еретичко, лошо, демонско, односно *Другиот* е демон и неговиот јазик е ѓаволски („му определија и јазик на ѓаволот: македонски“³¹), а неговото писмо е еретичко и непознато. Дека е тоа навистина така, потврдува и дијалогот меѓу Целадин-бег од Македонија и Флоријан Грацијанчиќ при што Целадин-бег вели: „Во твојата земја и под дрво и под камен бараат вештици, за да ги покажат и запалат на клада. А овде ѓаволот по сокаци врви“.³²

²⁴ Ibid., p. 75.

²⁵ За дијахронијата на терминот да се погледне предговорот на Иван Цепаровски во: Аспекти на другоста: зборник по културологија, приредувач Иван Цепаровски, Евро-Балкан Пресс, Менора, Скопје, 2007, стр. 7 – 25.

²⁶ Јуриј М. Лотман, Семиосфера: во световите на мислењето, превод Марија Ѓорѓиева, Три, Скопје, 2006, стр. 191. Да се погледне и: Svetlan Todorov, Mi i drugi: francuska misao o ljudskoj raznolikosti, Slovoграф, Beograd, 1994, p. 257.

²⁷ Венко Андоновски, Вештица, цит. дело, стр. 249.

²⁸ Исто, стр. 387.

²⁹ Исто, стр. 372 – 373.

³⁰ Исто, стр. 421 – 422.

³¹ Исто, стр. 389.

³² Исто, стр. 250.

Сепак, во романот има (иако многу ретки) и наративни сегменти во кои на *Другиот* му се припишува рамноправност со себеси, па дури и супериорност. Таков е, на пример, односот на дубровчаните кон Јована, односно кон Јохана Грацијанчиќ. Таа за нив е „бисерот од Македонија“.³³

Како и да е, независно од карактерот на односот кон *Другиот*, односно кон *Другоста*, останува фактот дека станува збор за комуникација меѓу две култури при што тие меѓусебно се детерминираат и се валоризираат.

7. Заклучок

Извршената анализа на романот „Вештица“ од Венко Андоновски покажува дека во голем број структурни наративни сегменти на ова книжевно дело се појавуваат елементи коишто експлицитно или имплицитно упатуваат на интеркултурни врски меѓу Македонија и Хрватска. Како што покажавме, културните контакти меѓу двете култури се изразени преку повеќе раскажувачки слоеви:

- а) ликови (антропоними и други интегрантни семи);
- б) актанти (функции, предикати);
- в) хронотопија (темпорална оска, топоними, сетинг);
- г) јазични еквиваленти (лексичко ниво);
- д) историски наративни слоеви;
- ѓ) религиозно-филозофски дискурс;
- е) фолклорни фрагменти;
- ж) категоријата *Другиот* (*Другоста*, *Другото*).

Сепак, останува фактот дека сврзувачко романескно ткиво за сите овие слоеви се два клучни ликови од романот – Јована од Вевчани и поп Исијан, нејзиниот татко. Семантичките полиња на двата лика се интегрирани со атрибути коишто ги исполнуваат сите наративни предуслови за македонско-хрватската интеркултурна комуникација. Несомнено е, на пример, дека поврзаноста на македонските и хрватските топоними (во рамките на хронотопијата) е обезбедена со „подвижноста“ на ликовите Јована и Исијан, односно нивната позиционираност во еден променлив, калеидоскопски сетинг. Станува збор, имено, за нивното патување од Македонија во Хрватска и нивното стационирање во Загреб и неговата околина. Овие два лика понатаму влегуваат во опозиција со други ликови во загребскиот амбиент и на тој начин ја креираат основата за она за што ние овде зборуваме – интеркултурни македонско-хрватски (хрватско-македонски) врски. Тоа значи дека атрибутите и предикатите на ликовите Јована од Вевчани (подоцна Јохана Грацијанчиќ) и поп Исијан од Вевчани (татко на Јована) се клучните карактеристики, суштинските структурни својства на романот „Вештица“ коишто ова дело го детерминираат како уметничка експресија за македонско-хрватските, односно хрватско-македонските културни врски во далечното и во поблиското минато.

³³ Исто, стр. 283. За ова да се погледне повеќе на стр. 281 – 283.

Библиографија

1. Амон Филип, За еден семиологиски статус на ликот, во: Теорија на прозата, избор на текстовите, превод и предговор Атанас Вангелов, Детска радост, Скопје, 1996.
2. Андоновски Венко, Вештица, Култура, Скопје, 2006, стр. 281.
3. Антиќ Вера, Низ страниците на јужнословенските книжевности, Наша книга, Скопје, 1977.
4. Аспекти на другоста: зборник по културологија, приредувач Иван Цепаровски, Евро-Балкан Пресс, Менора, Скопје, 2007.
5. Biti Vladimir, Pojmovnik suvremene književne teorije, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
6. Gremas Alžirdas Žilijen, Aktanti, akteri i figure, во: Strukturalni prilaz književnosti, Priredio Milan Bunjevac, Nolit, Beograd, 1978.
7. Лотман Јуриј М., Семиосфера: во световите на мислењето, превод Марија Ѓорѓиева, Три, Скопје, 2006.
8. Todorov Cvetan, Mi i drugi: francuska misao o ljudskoj raznolikosti, Slovoграф, Beograd, 1994.
9. Šimundić Mate, Rječnik osobnih imena, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988.

SUMMARY

CROATIAN-MACEDONIAN INTERCULTURAL RELATIONS ON EXAMPLE OF „VESTICA“ BY VENKO ANDONOVSKI

The paper analyzes the narrative segments in the novel “The Witch” (Kultura, Skopje, 2006) by the Macedonian author Venko Andonovski which refer to the cultural relations between Macedonia and Croatia. Macedonian-Croatian (Croatian-Macedonain) intercultural relations in this novel are perceived at several structural levels: characters (anthroponyms and other integrative signs), actants (functions, predicates), chronotopes (temporal axis, toponyms, setting), linguistic equivalents (lexical level), historical narrative layers, religious-philosophical discourse, folklore fragments, etc. For example, the semantic fields of numerous characters in the novel implicitly and explicitly reflect Macedonian-Croatian intercultural relations – Jovana from Vevcani (Johana Gracijanchik), the trader Florijan Gracijanchik from Dubrovnik, the priest Isijan from Macedonia (Vevcani), padre Benjamin and others. A great number of toponyms are also indications of Macedonian-Croatian intercultural relations – Zagreb, Medvedgrad, Dubrovnik, Susedgrad, the Adriatic Sea, Varazdinske Toplice (in Croatia), Vevcani, Jankov Kamen, the springs in Vevcani, Struga, the quay of the River Vardar, London Cafè (Skopje), Stip (in Macedonia), etc.

Thus, through the analysis of all the above mentioned narrative layers, the paper elaborates Macedonian-Croatian intercultural relations in the novel “The Witch” by Venko Andonovski.

Key words: Macedonia, Croatia, Vevcani, Zagreb, characters, actants, chronotopy.